

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ב, תשי"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

תיקוני לשון

„רופא עֲצָבִים” או „רופא עֲצָבִים”?

„האם נכונה הקריאה, רופא עֲצָבִים? הלא צריך לומר עֲצָבִים, שהיא צורת הריבוי מן, עֲצָב, שפירושו כאב, כמו שכתוב, לחם הָעֲצָבִים (תהלים קכז ב); עֲצָבִים — פירושו אלילים.”

עד כאן דברי המקשה. התשובה דורשת בירור-מה של השורש עֲצָב בעברית ושל המלים הגזורות ממנו. המקשה ערבב כאן שלושה שמות-עצם, הגזורים משלושה שרשים שונים, שדבר אין ביניהם זולת שלוש אותיות השורש המשותפות לשלושתם: בעברית בלבד. במוצאם השמי הכללי שונים שלושת השרשים. זה מזה אף בהגאיהם. כל היודע קצת ערבית או משהו מיחסי ההגאים בלשונות-שם השונות, יודע, שבאות עי"ן נתמזגו בלשוננו שני הגאים שונים לאחד. בערבית קיימים

שניהם זה ליד זה: האחד הגה גרוני ע (ע) הדומה לעי"ן שלנו (בהגיגיה המזרחית). והשני ג (ע) הדומה בהיגויו ל־ר הצרפתית ולגימ"ל הרפה במבטאם של יהודי בבל ותימן. והאות צד"י שלנו אף בה נתמזגו שלושה הגאים שונים, שעודם קיימים בערבית: האחד ص (צ) הדומה לצד"י שלנו, השני ض (צ) הנהגה כדל"ת מוהֶדֶת (אֶמְפֶּאטִית), והשלישי ظ (ט) שאינו מענייננו כאן.

לשורש ע צ ב בעברית, שעניינו כאב, צער וכעס, מקביל בערבית השורש غَضِبَ (עֶצַב; קרי: גֶּדַב). משורש זה נגזרו בעברית שמות־העצם עֶצַב (מ"ר עֶצְבִּים) או עֶצֶב, עֶצְבוֹן, עֶצְבָּת, מַעֲצָבָה, והפועל ע צ ב, שמשמעו ציער, הרגיו.

שורש אחר, שנכתב אף הוא ע צ ב, הוא השורש המקביל לשורש غَضِبَ (עֶצַב; קרי: עֶדַב), בעי"ן רגילה, ועניינו גזירה, חיתוך ופיסול, עיצוב דמות, נתינת צורה. משורש זה נגזרו בעברית: א) שם־העצם עֶצַב במובן של כלי חרס: "הַעֲצָב גְּבוּזָה נְפוּץ כְּנִיהוּ אִם כְּלִי אֵין חֶפֶץ בּוֹ" (ירמיה כב כח). ב) שם העצם עֶצְבִּים, שמובנו אלילים, פסילים חטובים מעץ ואבן. שם זה לא נמצא בלשון יחיד במקרא, אך הדגש בבי"ת מראה, שהיחיד הוא כנראה עֶצֶב על־משקל גָּמֶל — גְּמָלִים, עָפֶן — עָפְפִּים. ג) שם־העצם עֶצֶב, הנרדף ל"עֶצֶב" זה: "פֶּן תֹּאמַר עֶצְבִּי עֵשָׂם וּפְסָלִי וְנֹסְכִי צָנָם" (ישעיה מח ה). ד) הפועל ע צ ב, שמשמעו עשה צורה: "יִדִּיךְ עֲצָבוֹנִי וַיַּעֲשֶׂנִי" (איוב י ח). ומכאן שם הפעולה "עיצוב" בלשוננו: עיצוב דמות וכדומה. שורש שלישי, שלא בא במקורותינו הקדומים ושנשאל לעברית מתוך הערבית בימי הביניים, השורש ע צ ב, המקביל

לערבי **عَصَب** (עצב) בעי"ן רגילה ובצד"י רגילה, אין לוכלום ולשני השרשים שנוכרו קודם. **عَصَب** (עצב) בערבית זהו מה שעוסק בו רופא העצבים, חוט מתוך רשת חוטי התחושה והתנועה, שמרכזם במוח ומתפשטים בתוך הגוף כולו. המשקל העברי המקביל למשקל **פַּעַל** הערבי הוא **פָּעַל** בשני קמצים, ואם כן הרי **עצב** הערבי הוא **עָצַב** בעברית⁽¹⁾.

צורת הריבוי מן "**עָצַב**" זה נקבעה: **עֲצָבִים**, בבי"ת דגושה, על דרך **שְׁפָּנִים**, **גְּמָלִים** מן **שָׁפָן**, **גָּמַל**. כך ניקד ועד הלשון במונחי האנטומיה וכך גם מנוקד במילונם הרפואי של מוזיא-טשרניחובסקי, בכוונה שלא לבוא לידי ערבוב של **עֲצָבִים** אלה עם **עֲצָבִים**, שהם כאבים ומיני צער ורוגז. ואילו לערבוב עם **העֲצָבִים**, הפסילים שבמקרא, לא חששו, שהרי אין מלה זו רגילה בשימושנו יום-יום, שאם עובדי עבודה זרה היו אבותינו, הרי עכשיו קירבנו המקום לעבודתו, והאלילים כליל חלפו.

אם כן: **עָצַב**, **עֲצָבִים**; רופא **עֲצָבִים**.

"פקק"

העץ הקל, הנקרא בלועזית cork, Kork, שממנו נעשות סוליות פנימיות לנעליים, כובעים קלים לימות הקיץ, פקקים לבקבוקים ועוד, נקרא **שַׁעַם**, והאילן שממנו נלקח חומר זה — **אַלון-שַׁעַם** (cork-tree, Korkeiche). אולם רבים טועים, בהשפעת לשונות זרות, וחושבים שהעץ שמו "**פקק**", והריהם

(1) **עָצַב** בעברית יכול להקביל רק ל-**عَصَب** בערבית, ולא ל-**عَصَبِي**.

מדברים על סוליות פקק, כובעי פקק, כדורי פקק ועל בתים מוכנים מעץ הפקק.

שגיאה זו יש לעקור. הפקק או הפקק — זוהי המגופה, המסתם, המכשיר שבו פוקקים, כלומר סותמים בקבוק, חבית, וכדומה, בין שפקק זה עשוי עץ-שעם או נייר או אריג או גומי או זכוכית. ורגיל בפייהם של מורים ושל בני הקיבוצים הכינוי "פקק" למי שעוסק לא בתפקיד קבוע אלא במילוי מקומם של אחרים. שבו כביכול פוקקים וסותמים את החורים, את המקומות הפנויים.

הכובע הוא כובע-שעם, ולא "כובע-פקק"; הסוליה אף היא סולית-שעם, והבתים המוכנים הם בתים מעץ-שעם.

"בעל-חיים"

כלל החיות, הבהמות והעופות נקרא בעברית "בעלי-חיים", כלומר אלה שיש להם חיים, בניגוד לדומם ולצומח. "בעלי חיים", על דרך "בעלי נכסים", "בעלי קרקעות" וכדומה. היחיד מ"בעלי-חיים" — הוא בעל-חיים, מי שיש לו חיים, וטועים האומרים, "אן הכותבים ביחיד: בעל-חי, ושיבוש, גורר שיבוש: מצורת היחיד המוטעית "בעל-חי" נגזרה צורת רבים משובשת "בעלי-חיים". יש לזכור: היחיד — "בעל-חיים", הרבים: "בעלי-חיים".

(1) שורר בשבט תש"י ב"קול ישראל". והוער לאחד המשרדים הממשלתיים שנכשל בשיבוש זה. משרד זה תיקן בינתיים את השגיאה בטפסיו הרשמיים. עיין גם "ידיעות ועד הלשון", ניסן-אייר תש"י.

"בין 4 עד 7"

במודעות על שעות קבלת הקהל במשרדים ציבוריים
אנו קוראים לפעמים: "המשרד פתוח בין השעות 4 עד 7".
אין לומר בשום פנים "בין... עד". לשימוש מלת-
היחס "בין" בהוראה זו יש כמה דרכים. אחריה תוכל לבוא
אותה מלת יחס "בין" פעם שנייה, כמו: ביני ובינך, בין
השמים ובין הארץ, בין טוב ובין רע; או אות היחס למ"ד
כמו בין מים למים, בין צדיק לרשע, בין כסה לעשור; או
שתיהן יחד, כמו: בינו לבינה, בינינו לבין עצמנו.
מלת החיבור המקבילה למלה "עד" היא המלה "מן".
כמו: "מן עד באר שבע" (ולא: "בין דן עד באר שבע").
אפשר אפוא לומר בכמה אפנים: "בין השעות ארבע
ושבע", "בין השעה ארבע לשעה שבע", או "מן השעה ארבע
עד השעה שבע", או "בשעות: ארבע עד שבע", ועוד כיוצא
בהם.

מכל מקום לא "בין השעות ארבע עד שבע".